

ประวัติและพัฒนาการพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิษณุโลกสมัยสุโขทัย

: กรณีศึกษาพุทธศิลป์แบบพระพุทธชินราช

A HISTORY AND DEVELOPMENT OF BUDDHISM IN PHISANULOK DURING SUKHOTHAI
PERIOD: A CASE STUDY OF JINARAJA BUDDHIST ART

พระมหาจิววัฒน์ กนตวณฺโณ (กันจู่), ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิษณุโลกสมัยสุโขทัย (๒) เพื่อศึกษาพุทธศิลป์แบบพระพุทธชินราชที่เป็นมรดกตกทอดมาถึงสมัยปัจจุบันวิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเอกสาร โดยค้นคว้าจากหนังสือ และเอกสารเกี่ยวกับปฏิมากรรมพุทธศิลป์สมัยต่างๆ ในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า พิษณุโลกเป็นเมืองเก่าแก่สืบย้อนไปถึงสมัยพ่อขุนบางกลางท่าว ซึ่งต่อมาคือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ผู้สถาปนาวงศ์พระร่วงแห่งสุโขทัย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมื่อสุโขทัยเป็นราชธานีพิษณุโลกก็เป็นเมืองลูกหลวง ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการสร้างพระพุทธรูปจึงร่วมสมัยกับสุโขทัย พระพุทธชินราช เป็นพระพุทธรูปองค์เดียวที่มีพุทธลักษณะสวยงามที่สุด สร้างสมัยกรุงสุโขทัย ลักษณะพระพักตร์เป็นแบบเชียงแสนผสมกับสุโขทัย โดยพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน ได้รับอิทธิพลของศิลปะสมัยคุปตะและปาละของอินเดีย พระพุทธรูปในสมัยสุโขทัยยุคต้นและในช่วงยุคกลาง ต่อมาสกุลช่างแบบอย่างพระพุทธชินราชได้เจริญขึ้นในเมืองพิษณุโลก(พ.ศ. ๑๘๐๐ – ๑๘๘๑) สร้างในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท (พ.ศ. ๑๘๙๐ - ๑๙๑๖) หลังจากนั้นทำให้ศิลปะของสมัยสุโขทัยเริ่มเสื่อมลง ดังนั้น จึงพบว่าพระพุทธชินราชมีความงดงามตามแนวพุทธศิลป์สุโขทัยยุคต้น พระพุทธชินราชเป็นศิลปะสมัยสุโขทัย และมีลักษณะฝีมือช่างอันประณีตเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จึงแยกออกเป็นหมวดพระพุทธชินราชมีพระพุทธรูปสำคัญสร้างยุคเดียวกันอีกหลายองค์ เช่นพระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดา พระสิทธารถ พระเสถียรธมฺมณี พระพุทธชินราชวโรวาทธรรมจักร และพระพุทธชินสีห์มุนินาถ เป็นต้น พุทธศิลป์แบบพระพุทธชินราชได้มีการสร้างจำลองสืบต่อกันเรื่อยมาถึงปัจจุบัน เช่น วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดนวลนรดิศ และวัดไทยพุทธคยา เป็นต้น ตลอดจนพระบูชาและพระเครื่องขนาดต่างๆ ในปัจจุบัน พุทธศิลป์ขององค์พระพุทธชินราชสามารถเป็นสื่อที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้ที่ได้มานมัสการได้ เกิดปิติเมื่อได้เห็นความงดงาม เห็นความสงบจากองค์พระพุทธชินราช ก็เกิดพลังในการทำความดี ทางกาย ทางวาจา และทางใจ มีหลักพระธรรมคำสั่งสอนที่ดั่งงามเป็นเครื่องดำเนินชีวิตต่อไปเพื่อระงับทุกข์ได้ในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ปฏิมากรรมพุทธศิลป์, พระพุทธชินราช

ABSTRACT

This research is of two objectives i.e. (1) to study history and development of Buddhism in Phisanulok during Sukhothai Period, and (2) to study a style of Buddhist art of Buddhajinaraja group. The research is a documentary one which focuses on related Buddhist sculpture.

From the research, it was found that Phitsanulok is an ancient city in upper northern Thailand having to be traced back to Phokhunbangklangthao, the first founder of Phitsanulok and then the first King of Sukhothai, the so-called Phokhunsri-indraditga of the Ruang Dynasty in eighteenth Buddhist century. Consequently, Phisanulok became the first priority second to the Sukhothai capital city. Thus Theravada Buddhism extended also to cover Phitsanulok both of Buddhist practice and Buddha images.

Buddhajinaraja, one of the most proportionate beautiful images of Sakhothai period, was constructed in mixed style of Chianqsaen and Sukhothai arts by the King Lithai (B.E. 1890 – 1916). After this, Sukhothai styles declined until the beginning of Ayuthaya period

Buddhajinaraja, though constructed in Sukhothai period, but with its characteristics created by Phitsanulok artisans, it was classified to the Sukhothai art of Buddhajinaraja group. Many Buddha images were casted at the temporary time, such as Buddhajinasiha, Srisasada, Siddhartha, Setthatamamuni, Buddhajinarajavarovada-dharmacakra and Buddhajinasihamuminatha, etc. Buddhajinaraja style has been carried down to the present day such as the main Buddhas of WatBenchama-bophitra, Wat Thai Buddhagaya, India, etc. It is beyond the number of making the images of Buddhajinaraja both of images and amulets throughout Thailand.

Buddhajinaraja images convey faith and calmfulness to the respected, and guide them to the right way of living, i.e. not to do evil, to do well, and to purify one's mind. The triple gem is their refuges and leads them to get rid suffering and to the happy life.

Keywords: Buddhist sculpture, Jinnaraja Buddha image.

บทนำ

พิษณุโลกเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี รศ.เสนอ นิลเดช กล่าวถึงประวัติเมืองพิษณุโลกไว้ในหนังสือ “สองแควเมื่อวานพิษณุโลกวันนี้” ว่า

พิษณุโลกเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีหลักฐานพอที่จะเป็นสิ่งที่บอกได้ว่า ในดินแดนส่วนนี้เคยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในสมัยหินมาก่อน มีหลักฐานที่ค้นพบก็คือขวานหินขัดสมัยหินใหม่ หรือที่เรียกว่า “ขวานฟ้า” ที่มนุษย์ในยุคหินใหม่ได้นำเอาหินมาลับให้คม และทำเป็นรูปขวานเพื่อใช้เป็นอาวุธ และเครื่องมือต่างๆ มีอายุราว ๒,๐๐๐ – ๔,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว โดยมีการค้นพบแหล่งเมืองโบราณที่สำคัญ คือ การค้นพบในท้องที่อำเภอพรหมพิราม พบตามแนวถนนสายใหม่ (พิษณุโลก – หล่มสัก) พบในท้องที่อำเภอนครไทย ที่สำคัญคือผนังถ้ำภูเขาสูงที่เรียกว่า “ผากระดานเลข” ซึ่งมีถ้ำอยู่บนภูเขา ภายในถ้ำมีแผ่นหินหน้าเรียบ มีรูเป็นแนวเรียงกัน มีรอยขีดริดแบบแผนที่หรือลายเรขาคณิต ซึ่งจัดไว้ในยุคโลหะ นับได้ว่าส่วนหนึ่งของดินแดนที่เป็นเมืองพิษณุโลกนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วในสมัยก่อนประวัติศาสตร์^๑

พิษณุโลกเป็นเมืองแห่งเรื่องราวของบรรพบุรุษที่ริเริ่มมาแต่ก่อนสถาปนารุงสุโขทัยเป็นราชธานี จนถึงปัจจุบันมีพระมหากษัตริย์เสด็จมาประทับและทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่เมืองพิษณุโลก ปรากฏในพระราชพงศาวดารรวมแล้วกว่า ๒๔ พระองค์ บรรพชนของชาวพิษณุโลกคือ พ่อขุนบางกลางท่าวหรือพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ซึ่งก็คือ อำเภอนครไทยในปัจจุบัน ได้ร่วมกับพระสหาย คือพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด พระราชโอรสในพ่อขุนศรีนาวนำถม ราชวงศ์เชลียง หรือราชวงศ์ศรีนาวนำถม ร่วมกันขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงที่ยึดครองสุโขทัยได้สำเร็จ ได้เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ เป็นพระปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วง (สุโขทัย) ทรงพระนามว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และสถาปนารุงสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานี ทั้งนี้ สมดังที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท ในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดโรงเรียนพิษณุโลกวิทยายน และพระราชทานธงประจำกองลูกเสือมณฑลพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙ มีความตอนหนึ่งว่า

^๑ รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช, สองแควเมื่อวานพิษณุโลกวันนี้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

พิษณุโลกเคยเป็นถิ่นเดิมถิ่นเก่าของคนไทยแต่ก่อนนี้ เมืองพิษณุโลกเป็นราชธานีมากที่สุดเมืองหนึ่งของประเทศสยามพวกคนเมือง พิษณุโลกเคยเป็น นครบสำคัญอยู่ช้านาน ครั้นภายหลังจึงได้ถูกข้าศึกมาทำลายเสียจนหักพังหมด บัดนี้พวกเจ้าทั้งหลายผู้เป็นลูกหลานของ นครโบราณนั้นเองเป็นลูกหลานของพวกไทยเดิมที่อยู่ในถิ่นนี้ ต้องตั้งใจที่จะบำรุงฐานะของ มณฑลของตนเองซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองมารดรเดิมนั้นให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนกับที่เป็นมาแต่ก่อน นั้น^๒

ส่วนประวัติเมืองพิษณุโลกยุคพงศาวดารนั้น จากอดีตอันยาวนานเรื่องราวประวัติศาสตร์ ความเป็นมามากมายมีทั้งในรูปแบบของบทพงศาวดาร ตำนาน ประวัติศาสตร์มีทั้งหลักฐานอ้างอิง และ ปราศจากพยานหลักฐานสำหรับในทางพงศาวดาร พระวิเชียรปรีชา (น้อย) เจ้ากรมราชบัณฑิต ฝ่ายพระราชวังบวรฯ แต่งหนังสือพงศาวดารเหนือขึ้นเมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๕๐ ข้อความปรากฏชัดว่า พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกหรือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) แห่งกรุงสุโขทัยมีพระราชโองการ ตรัสสั่งให้จ่านกร้อง จ่าการบูรณ นำพ่อค้าเกวียนคนละ ๕๐๐ เล่มเต็มไปด้วยทุนทรัพย์พร้อมพลเมือง โยธาและพ่อพราหมณ์ฝ่ายละ ๑,๐๐๐ คนออกมาสร้างเมืองขึ้นใหม่แห่งหนึ่งบนฝั่งตะวันออกและฝั่ง ตะวันตกของแม่น้ำน่านควบคู่กันไป ใช้เวลาสร้างเมืองถึง ๑ ปี ๗ เดือนจึงแล้วเสร็จครั้งต่อมาพระเจ้า ศรีธรรมไตรปิฎก หรือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยเสนา อำมาตย์พระราชโอรสทั้งสองพระองค์ คือ เจ้าไกรสรกับเจ้าชาติสาครมีกองทัพหน้าหลังมายังเมือง สร้างใหม่พระองค์ตรัสถามพราหมณ์ว่า จะใช้ชื่อเมืองอันใดดี พราหมณาจารย์ กราบทูลว่าพระองค์ เสด็จมาถึงเมืองใหม่ในวันยามพิษณุ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกจึงตั้งชื่อว่า "พิษณุโลก" หลังจากนั้นพระเจ้า ศรีธรรมไตรปิฎกชักชวนท้าวพระยาทั้งหลายให้ช่วยกันสร้างพระธาตุเจดีย์และพระวิหารใหญ่ และศาสนสถานอื่น ๆ อีกมากมายเมื่อมีหลักฐานดังนี้จึงพอสรุปได้ว่า เมืองพิษณุโลกสร้างขึ้นโดยพระ มหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพระมหาธรรมราชาลิไท เมื่อราวปี พ.ศ. ๑๙๐๐ พร้อมกับสร้างพระพุทธรูปชิน ราชพระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดา ในปีนี้เอง^๓

^๒ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดพิษณุโลก, **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระปฐมบรมกษัตริย์ผู้สร้างชาติ ไทย**, บรรณาธิการโดย ขวัญทอง สอนศิริ, (พิษณุโลก : โรงพิมพ์รัตนสุวรรณาการพิมพ์ ๓, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

^๓ แหล่งการเรียนรู้ในจังหวัดพิษณุโลก, **ประวัติเมืองพิษณุโลก** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.edu.nu.ac.th/resources/history.asp#p4>, [๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๕].

อนึ่ง สิ่งสำคัญคู่เมืองพิษณุโลกคือพระพุทธรชินราช ซึ่งเป็นปฏิมากรรมพุทธศิลป์อันประณีตงดงามที่สุดของสกุลช่างพิษณุโลกหรือหมวดพระพุทธรชินราช ซึ่งมีเอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะต่างจากสกุลช่างสุโขทัยอื่นๆ^๔

ดังกล่าวมาจะเห็นได้ว่า เมืองพิษณุโลกขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งที่มีการเมืองการปกครองที่เจริญรุ่งเรืองควบคู่ไปกับอาณาจักร ซึ่งเป็นที่ตั้งของราชธานีต่างๆ ในอดีตกล่าวคือสุโขทัยและสืบเนื่องมาในสมัยอยุธยาตราบเท่าถึงปัจจุบันเป็นอย่างมาก พระมหากษัตริย์แม้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็จำเป็นต้องจัดระบบการปกครองพิษณุโลกให้เป็นเมืองหน้าด่าน หรือเมืองลูกหลวงที่เป็นปราการมั่นคงและในขณะเดียวกัน เมื่อเมืองราชธานีมีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ก็เป็นผลทำให้พิษณุโลกมีความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาควบคู่ขนานกันไป ด้วย ไม่ว่าจะเป็นศาสนสถาน ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ตลอดจนศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ มีสถาปัตยกรรมและประติมากรรมเป็นต้น

ผลการวิจัย

จากรายงานการวิจัย สรุปความลงตามหัวข้อดังต่อไปนี้

ประวัติและพัฒนาการเมืองพิษณุโลก

พิษณุโลกเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ตัวเมืองคร่อมอยู่สองฝั่งแม่น้ำ มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ รูปร่างของเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า พื้นที่ซึ่งตัวเมืองตั้งอยู่เป็นเนินดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนที่แม่น้ำพัดพามา เหมาะแก่การเพราะปลูก นอกจากนี้แล้วแม่น้ำน่านยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สามารถติดต่อไปยังชุมชนและเมืองอื่นได้ เช่น เมืองนครสวรรค์ เมืองพิจิตร เมืองพรหมพิราม เมืองพิชัย เมืองน่าน แล้วต่อไปยังชายฝั่งแม่น้ำโขงได้ เมืองพิษณุโลกซึ่งตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคมนี้ จึงน่าจะมีความสำคัญมาตั้งแต่แรกตั้ง ทั้งในด้านการผลิตและการเป็นแหล่งการค้าขายที่สำคัญแห่งหนึ่ง

เมืองพิษณุโลกเดิมเรียกชื่อว่า เมืองสองแคว ในศิลาจารึกหลายหลักที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยมักกล่าวถึงชื่อเมืองสระหลวงสองแควคู่กันอยู่ นอกไปจากนั้นแล้วศิลาจารึกที่เมืองพะเยาพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่วันวลิตแปลไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๓ ก็เรียกเมืองสองแคว ส่วนเรื่องยวนพ่ายเรียกชื่อว่าชัยนาท

^๔ ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาและความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : ภาคประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒๐.

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ๖๗

และพระพิชฌุโลก ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เสนอว่า คำว่า พิชฌุโลกนำมาใช้เรียกแทนชื่อ เมืองสองแควน่าจะเกิดขึ้นในราว พ.ศ. ๒๐๐๘ เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นมาประทับที่เมืองพิชฌุโลก^๕

ก่อนที่ราชวงศ์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นต้นราชวงศ์ ขึ้นครองเมืองสุโขทัย เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น ราชวงศ์ที่มีอำนาจครอบคลุมดินแดนแถบนี้คือราชวงศ์ศรีนาวนำถม พ่อขุนศรีนาวนำถมเสวยราชย์ที่เมืองเฉลียง อาณาเขตของพระองค์ครอบคลุมสุโขทัยด้วยพระองค์มีพระโอรส ๒ พระองค์ คือ พ่อขุนผาเมืองครองเมืองรัตและพระยาคำแห่งพระรามครองเมืองพิชฌุโลก พ่อขุนผาเมืองอภิเษกกับพระธิดาของกษัตริย์ขอมได้รับพระราชทานนามจากกษัตริย์ของเป็นขุนศรีอินทราทิตย์ ส่วนพระยาคำแห่งพระรามมีพระโอรสพระองค์หนึ่งคือเจ้าศรีศรีทธา โอรสองค์นี้ประสูติที่เมืองพิชฌุโลก เป็นผู้กล้าหาญในการต่อมาได้ได้ออกผนวชกรรมศิลปากร^๖

ภายหลังจากที่พ่อขุนศรีนาวนำถมสิ้นพระชนม์ ขอมสมาดโหลณล่ำพวงเข้ายึดเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยไว้ได้ พ่อขุนผาเมืองและพระสหายคือพ่อขุนบางกลางหาวร่วมกันปราบปรามจนกลับคืนมาได้ ต่อมาพ่อขุนผาเมืองได้ยกเมืองสุโขทัยพร้อมทั้งนามที่ได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์ขอมให้แก่พ่อขุนบางกลางหาว ซึ่งได้เฉลิมพระนามเป็นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ตั้งราชวงศ์พระร่วงครองเมืองสุโขทัย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๙๒^๗

ในช่วงที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ครองเมืองสุโขทัยนี้ เมืองพิชฌุโลกยังคงปกครองโดยพระยาคำแห่งพระราม และยังคงอยู่ในอาณาเขตของราชวงศ์ศรีนาวนำถม ถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงซึ่งครองราชย์ที่สุโขทัยต่อมาขยายอาณาเขต โดยยึดเอาดินแดนที่เป็นอาณาเขตของราชวงศ์ศรีนาวนำถมเดิมซึ่งกว้างขวางมากเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์พระร่วงสุโขทัย ในครั้งนี้เมืองพิชฌุโลกได้ถูกยึดครองด้วย เหตุการณ์นี้เกิดก่อน พ.ศ. ๑๘๓๕ ซึ่งเป็นปีที่ทำศิลาจารึกหลักที่ ๑ นับแต่บัดนั้นมา

^๕ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร, *รวมเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองพิชฌุโลก*. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชรัตนรังษี (ทองปลิว ใสโรโต) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระศรีรัตน มหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิชฌุโลก, (พิชฌุโลก : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑.

^๖ กรมศิลปากร, *"ศิลาจารึกหลักที่ ๘"*, *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (พระนคร : ทำพระจันทร์, ๒๕๐๐), หน้า ๒๙-๓๐.

^๗ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร, *"กษัตริย์และอาณาจักรสุโขทัย"*, สารคดีคดี ประเสริฐ ณ นคร, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖๔.

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ๖๘

พิษณุโลกก็เป็นเมืองหน้าด่าน และเมืองลูกหลวงของสุโขทัย จึงได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้านจากกรุงสุโขทัยด้วย

เมืองต่างๆ ที่ราชวงศ์พระร่วงรวบรวมเข้ามาไว้ในอำนาจ รวมตัวกันเพียงรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น เพราะหลังจากรัชกาลของพระองค์ที่เคยรวมอยู่ก็แยกตัวออกเป็นอิสระมีการแย่งชิงราชสมบัติหลายครั้งจนในที่สุดพระเจ้าลิไทหรือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ ซึ่งเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชชนาลัยอยู่ ต้องยกกองทัพเข้ามาปราบปรามและขึ้นครองราชย์ ที่เมืองสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๐ เพื่อรวบรวมอาณาจักรอีกครั้งหนึ่ง เช่น การเสด็จไปเมืองแพร่เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๒ การปราบปรามเมืองในกลุ่มแม่น้ำป่าสัก รวมทั้งได้ย้ายมาประทับที่เมืองพิษณุโลกระหว่างพ.ศ. ๑๙๐๕-๑๙๑๒ เป็นเวลาถึง ๗ ปีด้วยกัน ทั้งนี้ คงเป็นเพื่อที่จะสามารถควบคุมเมืองที่พระองค์ปราบปรามให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และเป็นการแสดงให้เห็นว่า เมืองพิษณุโลกจะต้องเป็นเมืองสำคัญ เป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขายและการคมนาคมในย่านนี้ด้วยกรมศิลปากร^๘

การสร้างพระพุทธชินราช

ในราว พ.ศ. ๑๙๐๐ พระมหาธรรมราชาที่ ๓ หรือพระมหาธรรมราชาลิไท (พ.ศ. ๑๘๙๗ - ๑๙๑๙) แห่งอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งพงศาวดารเห็นว่า พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา มาก ทั้งยังได้ทรงศึกษาพระไตรธรรมปิฎก และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ จนแตกฉานเข้าใจของหาผู้เสมอเหมือนได้ยาก พระองค์ได้ทรงสร้างวัดมหาธาตุในเมืองฝั่งตะวันออก มีพระปรางค์วัดมหาธาตุตั้งกลาง มีพระวิหารทิศ ๔ ทิศ มีพระระเบียง ๒ ชั้น แล้วให้จัดการปั้นหุ่นหล่อพระพุทธรูป ๓ พระองค์ เพื่อจะตั้งเป็นพระประธานในพระวิหาร พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ที่กล่าวถึงนั้น คือพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา สององค์แรกหน้าตัก ๕ ศอก คืบ ๔ นิ้ว ส่วนพระศรีศาสดา หน้าตัก ๔ ศอก คืบ ๖ นิ้ว ทั้งนี้ โดยได้พราหมณ์ผู้มีฝีมือดี ๕ คน ซึ่งกษัตริย์เมืองศรีสัชชนาลัยสวรรคโลกทรงส่งมาช่วยตามที่พระมหาธรรมราชาลิไททูลขอไป ช่างพราหมณ์ทั้ง ๕ คือ ชาอินทร์ ชาพราหมณ์ ชาพิษณุขาราชสิงห์ขาราชกุศล ร่วมกับช่างชาวเมืองแสน และชาวเมืองหริภุญชัย ได้ช่วยกันปั้นหุ่นพระพุทธรูป ๓ องค์นั้นให้มีทรงสัดส่วนคล้ายๆ กัน พระพุทธรูปทั้งสามองค์นี้มีลักษณะ และสัดส่วนคล้ายกับพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน พร้อมกันนั้น พระ

^๘ กรมศิลปากร, "ศิลาจารึกหลักที่ ๘", ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑, หน้า ๑๑๘.

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ๖๙

มหาธรรมราชาลิไทได้ทรงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ ทั้งฝ่ายคามวาสี และอรัญวาสี มีพระอุบาลีและพระคิริมานนท์วัดเขาสมอแคลงเป็นประธาน แต่เมื่อเททองเต็มแล้วแกะพิมพ์ออก รูปพระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดาสองพระองค์เต็มบริบูรณ์ดี แต่รูปพระพุทธรูปชินราชทองไม่ลงบริบูรณ์ ช่างจึงได้ทำหุ่นรูปใหม่และหล่ออีกถึง ๓ ครั้งก็ไม่สำเร็จ พระมหาธรรมราชาลิไททรงโทมนัส และทรงตั้งสัตยาธิษฐาน อัญญาบารมีเป็นที่พึ่ง ในการปั้นหุ่นครั้งหลัง ตำนานเล่าว่า ได้ปรากฏมิชีปะขาวผู้หนึ่งได้มาช่วยปั้น โดยไม่มีใครทราบว่าเป็นคนไหน เพราะมิชีปะขาวผู้นั้นไม่ยอมพูดกับใคร ปรากฏว่าเมื่อเททองและแกะพิมพ์ออกแล้ว ทองที่เทก็เต็มบริบูรณ์ทั่วองค์ แล้วมิชีปะขาวก็หายไป พระมหาธรรมราชาลิไททรงโสมนัสยิ่งนัก และรับสั่งให้เอาเศษทองที่เหลือจากหล่อพระพุทธรูป ๓ องค์นั้นไปรวมกันหล่อเป็นพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่ง เรียกว่า “พระเหลือ” (พระเสสันตปฏิมากร) พระพุทธรูปทั้ง ๔ องค์ที่กล่าวนี้ได้ประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุพิชฌุโลก ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

การที่พระมหาธรรมราชาลิไทได้ทรงสร้างพระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์และพระศรีศาสดาขึ้นที่เมืองสองแควนั้น พระองค์ได้ทรงให้ช่างจากเมืองศรีสขณาฬัย สวรรคโลก มาสมทบกับช่างชาวเมืองเชียงใหม่ และชาวเมืองหริภุญไชย ช่วยกันปั้นหุ่นพระพุทธรูปทั้งสามองค์ และต่อมาก็ได้มิชีปะขาวอีกผู้หนึ่ง ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นคนเมืองใด จึงสันนิษฐานว่า เทวดาช่วยสร้างพระพุทธรูปชินราชนั้น นับว่า เป็นนิมิตอันดีที่บรรดายอดนักประติมากรรมทั้งหลายจากเมืองต่างๆ ได้มาร่วมมือกันสร้างพระพุทธรูปทั้งสามองค์อย่างสุดฝีมือ จึงทำให้ชาติไทยได้พระพุทธรูปหล่อขนาดใหญ่ ซึ่งสวยงามมากอย่างที่จะหาพระพุทธรูปหล่อองค์ใดสวยงามเสมอเหมือนมิได้ พระพุทธรูปทั้งสามโดยเฉพาะพระพุทธรูปชินราช จึงนับว่า เป็นสัญลักษณ์แห่งการที่ชาวไทยทั้งหลายจะได้มีความสมัครสมานสามัคคีกันสืบไป โดยยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางแห่งสายสัมพันธ์ของตน

พระพุทธรูปชินราชเป็นพระพุทธรูปปฏิมาที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง ที่ประชาชนทั้งหลายเคารพนับถือมาก แม้พระมหากษัตริย์ของไทยนับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ได้เสด็จมาทรงกระทำสักการบูชา เช่น สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเอกาทศรถ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรีมหาราช ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ยกเว้นรัชกาลที่ ๓ ล้วนเคยเสด็จมาถวายเครื่องสักการบูชาพระพุทธรูปชินราชทั้งนั้น แม้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรงผนวชก็ได้เสด็จมาถวาย

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์๗๐

เครื่องสักการะบูชาพระพุทธรูปเช่นกัน จึงนับว่าพระพุทธรูปเป็นพระคู่บ้านคู่เมืององค์หนึ่ง และเป็นมิ่งขวัญของประชาชนทางภาคเหนือโดยเฉพาะ

ปฏิมากรรมพุทธศิลป์พระพุทธรูป

ลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปในประเทศไทย โดยเฉพาะพระพุทธรูป เป็นพระพุทธรูปองค์เดียวมีลักษณะสวยงามที่สุด สร้างสมัยกรุงสุโขทัย ลักษณะพระพักตร์เป็นแบบเชียงแสนผสมกับสุโขทัย โดยพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน ได้รับอิทธิพลของศิลปะสมัยคุปตะและปาละ ทำนองเดียวกันกับสมัยศรีวิชัย สำหรับพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัย (พ.ศ.๑๘๐๐-๑๘๘๑) แบ่งตามลักษณะได้ ๓ รุ่น รุ่นแรก มีลักษณะเปลี่ยนแปลงมาจากศิลปะสมัยเชียงแสน พระวรกายที่อวบอย่าง เชียงแสนได้คลายลงเป็นสูงบ้าง วงพระพักตร์เป็นมนรี พระนาสิกโด่งสูงกว่าแบบเชียงแสน ยอดพระเมลาที่ยังคงเป็นบัวตูม นอกจากทำนั่งขัดสมาธิเพชรแล้วมีขัดสมาธิราบขึ้นอีกทรงหนึ่ง รุ่นกลาง เป็นศิลปะของสุโขทัยบริสุทธิ์ พระวรกายกลมกลึงสะออดสะอง วงพระพักตร์เป็นรูปไข่ พระนาสิกโด่งข่มพระโอษฐ์เล็กน้อย พระโขนงวาดเป็นวงโค้งบรรจบกันที่ตักพระนาสิก พระเกศาทำกระหมวกกันหอยแหลมสูง ยอดพระเมลาเป็นเปลวเพลิง สังขยาฉิวจรดพระนาภี ปลายแฉกเป็นเขี้ยวตะขาบ ในรุ่นนี้ยังมีลักษณะแตกต่างกันออกไปอีกแบบ คือ แบบหนึ่งทำส่วนพระเศียรตอนบนค่อนข้างกว้างใหญ่ ตอนล่างแคบลงเล็กน้อย มักพบเห็นที่เมืองกำแพงเพชร จึงเรียกว่าแบบกำแพงเพชร อีกแบบหนึ่งทำนิ้วพระหัตถ์เสมอกันทั้งสี่นิ้ว เชื่อว่าเริ่มสร้างครั้งแผ่นดินพระมหาธรรมราชาพระยาสิทธิ (พ.ศ.๑๘๙๐-๑๙๑๖) สำหรับรุ่นปลาย ตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ลักษณะแสดงความบริสุทธิ์ที่มีในพระพุทธรูป รุ่นกลางคลายลง และได้รับอิทธิพลของพระพุทธรูปสมัยอยุธยาบ้าง ทำให้ศิลปะของสมัยสุโขทัยเริ่มเสื่อมลง ดังนั้น จึงพบว่า พระพุทธรูป มีความงามตามแนวพุทธศิลป์ตามที่ได้สรุปลักษณะความงามไว้ข้างต้น^๙

พุทธศิลป์แบบพระพุทธรูป ได้มีการสร้างจำลองเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐานในวัดต่างๆ ทั้งในประเทศไทย เช่น วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามและวัดนวลนรดิศ ในกรุงเทพมหานคร และในต่างประเทศ เช่น วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย วัดพุทธปทีป กรุงลอนดอน

^๙ สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี (วาสนโก) กรมพระยาตำราสารานุกรม, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร (ผล ชินปุตุโต) วัดพระพิเรนทร์, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕๖ – ๒๕๙.

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์๗๑

ประเทศอังกฤษ วัดศรีนครินทรวราราม ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ เป็นต้น และที่สร้างจำลองเป็นพระ
บุชขนาดย่อมมีจำนวนมากมายรวมทั้งที่สร้างเป็นรูปหล่อและเหรียญของวัดต่างๆ มีจำนวนนับไม่
ถ้วน^{๑๐}

ความสำคัญของพระพุทธชินราช

พระพุทธชินราชมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในประเทศไทยในฐานะเป็น
ศูนย์รวมความเชื่อความศรัทธาของประชาชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะประชาชนในจังหวัด
ใกล้เคียงจังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ
และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทยทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สำหรับรูปแบบพิธีการสื่อสาร
เพื่อเผยแผ่ธรรมะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ เริ่มจากการใช้รูปแบบการ
สื่อสารระหว่างบุคคลโดยมีพระมหากษัตริย์และพระสงฆ์เป็นหลัก จากนั้นมีการใช้หนังสือ สิ่งพิมพ์
ธรรมะและโสตทัศนูปกรณ์ รวมทั้งได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแผ่ธรรมะจากการเทศน์แบบ
ประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรมและการจัดนิทรรศการทาง
พระพุทธศาสนา พระพุทธชินราช จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจที่เกิดจากการ
ได้เห็นพระองค์ท่าน ถึงจะเป็นเพียงได้สัมผัสจากการได้เป็นก็จัดเป็นทัสสนานุตรริยะได้เช่นกัน ถึงจะไม่
สามารถสนทนากับพระองค์ได้ แต่เป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ทางจิตใจ สิ่งที่ปรากฏต่อผู้ที่ได้สัมผัสนั้น
เกิดจากพลังศรัทธาอย่างแรงกล้าของความสวยงามอลังการหาที่ตำหนิมิได้ บริบูรณ์และสมบูรณ์ไป
ด้วยมหาบุริสลักษณะทุกประการ บุคคลใดได้ไปสักการะแล้วก็จะชื่นชมโสมนัสยินดี ในความงดงาม
ของพระองค์ท่าน ในความสงบเยือกเย็นเมื่อได้สัมผัส ตลอดถึงสิ่งต่างๆ ที่อยู่ภายในพระวิหารก็
เรียกร้อยสวยงามดีทำให้องค์พระพุทธชินราชเป็นจุดเด่นได้เป็นอย่างดี เหมือนกับพระองค์ท่านยังทรง
พระชนม์อยู่บ่งบอกถึงเป็นปริศนาธรรม^{๑๑}

นอกจากนี้ พบว่า พุทธศิลป์ขององค์พระพุทธชินราช สามารถเป็นสิ่งก่อสร้างความศรัทธา
ที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ได้มากราบนมัสการได้ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าท่านพระองค์มิได้เลือกชนชั้น
วรรณะใด ๆ ทั้งสิ้นให้ความเสมอภาคกัน เพื่อให้ทุกคนพ้นจากความทุกข์ที่พระองค์พอจะทรงโปรดได้
ก็ทรงไปโปรดเปรียบเทียบให้เห็นว่าองค์พระพุทธชินราชนั้น ก็ตรงกับที่ประชาชนที่มานั้นมีเชื่อชาติ

^{๑๐} พระมหาจิววัฒน์ กนตวณโณ (กันจู), “ประวัติและพัฒนาการพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิษณุโลก
สมัย สุโขทัย : กรณีศึกษาพุทธศิลป์แบบพระพุทธชินราช”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย
: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๗.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์๗๒

ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ที่แตกต่างกันไปโดยสิ้นเชิง ทุกคนที่มาด้วยความศรัทธาเป็นสำคัญ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารพุทธศิลป์นั้น เมื่อได้เห็นองค์พระพุทธรูปเดินทางมาไกลก็หายเหนื่อย เกิดปิติเมื่อเห็นความงดงาม เห็นความสงบจากองค์พระพุทธรูป ผู้เดินทางไปสู่การระก่เกิดพลังในการทำมาดี ทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือ ละชั่ว ทำดี ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว มีศีลธรรมประจำใจ มีที่พึ่งทางจิตวิญญาณ เมื่อเดินทางกลับก็จะบูชาวัตถุมงคลพระพุทธรูปไปไว้สักการะบูชาประจำบ้านและประจำตัว เพื่อบรรเทาทุกข์เมื่อมีปัญหาที่ระลึกถึงองค์พระพุทธรูปในการขัดเกลาจิตใจทางจิตใจ และแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญาที่มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีหลักพระธรรมคำสั่งสอนที่ดำรงเป็นเครื่องดำเนินชีวิตต่อไปเพื่อดับทุกข์ได้ในปัจจุบัน จึงเป็นผลสัมฤทธิ์ขององค์พระพุทธรูปในฐานะสื่อพุทธศิลป์ที่สำคัญต่อประชาชนทั่วไปที่ไดพบเห็น^{๑๒}

สรุป

สรุปความได้ว่า ในด้านประวัติศาสตร์ของชาติไทยนั้น เมื่อพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทเข้ามาตั้งมั่นในกรุงสุโขทัยนับแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ทำให้มีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศลังกา และพม่า ซึ่งนับถือพระพุทธรูปศาสนาเดียวกันและมีคติการสร้างพระพุทธรูปตามแบบอย่างของอินเดียด้วยฝีมือช่างของตนเอง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำและแบบอย่างในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสืบมาทุกยุคทุกสมัย ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงสร้างพระพุทธรูปนวราชบพิตร พระพุทธรูป ภปร. ละพระจิตตรลดา เป็นต้น เป็นการสืบทอดพระราชจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์ในการทำนุบำรุง พระพุทธรูปศาสนา

ในด้านรูปแบบพุทธศิลป์ ถือกันว่าพระพุทธรูปเป็นฝีมือสกุลช่างพิษณุโลกหรือหมวดพระพุทธรูปชินราช คือมีลักษณะทั่วไปแบบหมวดใหญ่ของสุโขทัย แต่มีส่วนที่แตกต่าง คือพระพักตร์และพระวรกายอวบอ้วนมากกว่าและที่สำคัญ คือมีนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน ซึ่งถือเป็นรูปแบบใหม่และมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ซึ่งหล่อขึ้นในสมัยเดียวกันนี้อีก ๓ องค์ คือ พระพุทธรูปชินสีห์ พระศรีศาสดา และพระเหลือหรือพระเสสันตมุนี จากแบบอย่างพุทธศิลป์อันงดงามของพระพุทธรูปชินราชทำให้มีการหล่อจำลองเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐานในวัดต่างๆ เช่นวัดเบญจมบพิตร วัดนวลนรดิศ วัดพุทธปทีป วัดวชิรธรรมปทีป วัดศรีนครินทรวราราม เป็นต้น ส่วนที่เป็นรูปหล่อและเหรียญซึ่งวัดต่างๆ จัดทำมีจำนวนนับไม่ถ้วน

^{๑๒}พระสมุห์วันชัย เกสรธมโม (มีมาก), “การศึกษาศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธรูปชินราชจังหวัดพิษณุโลก ในฐานะสื่อพุทธศิลป์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ๗๓

ในด้านความศรัทธาและความเชื่อถือของคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนามีมาช้านาน เพราะพระพุทธรูปถือเป็นพระปฏิมา คือรูปเปรียบของพระพุทธเจ้า จึงเป็นที่กราบไหว้สักการบูชาอย่างสูงสุด โดยเฉพาะพระพุทธรูปสำคัญของประเทศ เช่นพระแก้วมรกต พระพุทธโสธร พระพุทธสิหิงค์ เป็นต้น ซึ่งพระพุทธรูปชินราชก็เป็นหนึ่งในพระพุทธรูปสำคัญเหล่านี้ อิทธิพลของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาที่ดี การเคารพกราบไหว้บูชาสักการะที่ดี ถือเป็นบุญกุศล เป็นมงคลแก่ชีวิต ทำให้จิตใจสงบเป็นสุข อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธานุสสติ ซึ่งยังจิตใจของผู้คนให้อนุสรณ์ถึงพระธรรมและพระสงฆ์ และน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติต่อไป การสร้างและบูชาพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนิกชนและเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธไทยด้วย และพุทธรูปสำคัญที่ชาวไทยรู้จักและเคารพบูชามากที่สุดมีพระพุทธรูปชินราชร่วมอยู่ด้วยในระดับต้นๆ ที่เดียว

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากพระพุทธรูปชินราชเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของไทยองค์หนึ่ง มีผู้ให้ความเคารพนับถือ และเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ทางการบ้านเมือง เช่น กรมศิลปากร และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตลอดจนคณะสงฆ์ เช่น มหาเถรสมาคม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ทั่วโลก วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร ควรจะร่วมมือกันวางมาตรการอันรัดกุม อนุญาตให้มีการสร้างจำลอง ทั้งพระบูชา พระพิมพ์ หรือพระเครื่อง เช่น รูปหล่อและเหรียญขนาดต่าง ๆ เพื่อให้สมบูรณ์ตามพุทธศิลป์อันประณีตสวยงาม และป้องกันเหล่ามิฉฉวยโอกาสปลอมแปลงเลียนแบบ เพื่อผลทางพุทธพาณิชย์ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้สาธุชนถูกหลอกลวง

เอกสารอ้างอิง

๑. หนังสือ

กรมศิลปากร. "ศิลาจารึกหลักที่ ๒" ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร

:ท่าพระจันทร์, ๒๕๐๐.

กรมศิลปากร. "ศิลาจารึกหลักที่ ๘". ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร

: ท่าพระจันทร์, ๒๕๐๐.

รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช. สองแควเมื่อวานพิชฌุโลกวันนี้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษร

สัมพันธ์, ๒๕๓๒.

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์๗๔

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดพิษณุโลก. **พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระปฐมบรมกษัตริย์ ผู้สร้างชาติไทย**.บรรณาธิการโดย ขวัญทอง สอนศิริ. พิษณุโลก : โรงพิมพ์รัตนสุวรรณการพิมพ์ ๓, ๒๕๕๓.

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร. **รวมเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก**. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชรัตนรังษี (ทองปลิว โสรโต) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระศรีรัตน มหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก. พิษณุโลก : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๔.

....., **"กษัตริย์และอาณาจักรสุโขทัย"**. สรรตถคดี ประเสริฐ ณ นคร. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ณศ, ๒๕๒๗.

ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาและความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร : ภาคประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

๒. วิทยานิพนธ์

พระมหาจิววัฒน์ กนตวณฺโณ(กันจู่). **“ประวัติและพัฒนาการพระพุทธศาสนาในจังหวัดพิษณุโลกสมัย สุโขทัย : กรณีศึกษาพุทธศิลป์แบบพระพุทธรชินราช”**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระสมุห์วันชัย เกสรธมฺโม (มีมาก). **“การศึกษาศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธรชินราชจังหวัดพิษณุโลก ในฐานะสื่อพุทธศิลป์”**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๓. ข้อมูลออนไลน์:

แหล่งการเรียนรู้ในจังหวัดพิษณุโลก, **ประวัติเมืองพิษณุโลก**[ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<http://www.edu.nu.ac.th/resources/history.asp#p4>.

[เข้าถึงข้อมูล ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๕].